

ОСНОВНІ ОЗНАКИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДЕРЖАВИ

Показано, що зі швидким розвитком технологій і повсюдним зростанням ролі інформації в усіх сферах соціальної взаємодії концепція інформаційної держави набуває чіткіших ознак у сучасному суспільстві. Інформаційна держава належить до соціально-технологічної екосистеми, де інформація відіграє центральну роль в управлінні, прийнятті рішень і загальному функціонуванні суспільства. Автор досліджує ключові особливості формування інформаційної держави та виокремлює її основні ознаки. Доведено, що, аналізуючи різні виміри цього нового феномена, можна краще зрозуміти виклики та можливості, які виникають у дедалі більш взаємопов'язаному світі, що управляється за допомогою інформації.

Ключові слова: інформаційна держава, інформаційне суспільство, прозорість і підзвітність влади, демократія, інформаційно-комунікаційні технології, свобода слова, інформаційна безпека, державна політика, державне управління, правове регулювання, публічна влада.

Balan Sergii. Main features of the informational state

It was shown that, with the rapid advancement of technology and the pervasive influence of digital information, the concept of an “informational state” has gained prominence in contemporary society. An informational state refers to a socio-technological ecosystem wherein information plays a central role in governance, decision-making, and overall societal functioning. This article aims to explore the main features of the formation of an informational state, shedding light on its implications for individuals, institutions, and governments. By examining the various dimensions of this phenomenon, we can better understand the challenges and opportunities that arise in an increasingly interconnected and data-driven world.

Key words: informational state, information society, transparency and accountability of state power, democracy, information and communications technologies, freedom of expression, information security, public policy, public administration, legal regulation, public authority.

Поява Інтернету та спричинена ним інформаційна революція докорінно змінили способи продукування, обробки, зберігання, поширення інформації та уможливили появу держави нового типу. В епоху засилля інформації традиційне поняття національної держави трансформується у більш складний концепт – інформаційну державу. Під інформаційною слід розуміти державу, в якій процес створення, зберігання, передачі, використання інформації відіграє ключову роль у функціонуванні її інститутів та взаємодії суб'єктів і об'єктів державних політик. Формування інформаційної держави обумовлюється динамікою взаємодії технологічних досягнень людства, обсягами поширення даних і мінливими потребами суспільства. Поява такої держави знаменує зміну парадигми у концептуалізації державного управління: державний апарат активно використовує інформацію та керовані масивами даних підходи для поліпшення процесу прийняття рішень, формування політик та надання адміністративних послуг.

Метою даної статті є спроба виявити основні ознаки інформаційної держави, ключові характеристики, які визначають зміст концепту «інформаційна держава», та описати особливості реалізації влади в державах даного типу, які охоплюють аспекти управління даними, цифрової інфраструктури, інформаційної безпеки та залученості громадян до ухвалення державних рішень.

Концепцію інформаційної держави у другій половині ХХ століття одним із перших почав розробляти М. Кастельс, стверджуючи, що поява мережевого суспільства знаменує нову еру, в якій держава дедалі більше покладається на цифрові технології для збору, обробки та поширення інформації [1]. Згодом ця концепція була розвинена та вдосконалена низкою вчених, зокрема Б. Бейтсом, Й. Бенклером, С. Браман, Л. Лессігом, Б.С. Новек та ін.

Спроби дослідити різні аспекти формування і функціонування інформаційної держави можна прослідкувати в працях вітчизняних науковців Н. Блажівської, О. Баранова, В. Брижка, М. Вершиніна, В. Гавловського, В. Дрожжинова, Д. Дюжева, Є. Жукова, Р. Калюжного, Б. Кормича, А. Кошкіна, Н. Кушакової, Д. Макаренко, К. Орлова, Г. Почепцова, В. Скалацького, О. Тихомирова, В. Фурашева, В. Хахановського, В. Цимбалюка, С. Чукут, М. Швеця, О. Яременка та ін.

Базовим індикатором інформаційної держави є вільний доступ громадян до систем передачі інформації. Доступ має три параметри – технологічний (покриття Інтернетом), технічний (наявність пристроїв, що уможливають доступ) та практичний (наявність професійних знань і умінь для доступу). Відтак наявність усіх трьох параметрів дає змогу класифікувати державу як інформаційну.

Центральним елементом формування інформаційної держави є використання даних для прийняття рішень на основі доказових фактів. Використовуючи аналітику даних, машинне навчання та штучний інтелект, уряди мають можливість отримувати цінну для цілей розробки і прийняття рішень інформацію з величезних масивів даних. Ухвалення рішень на основі поінформованості забезпечує більш ефективний розподіл ресурсів, стає державною політикою та врахування прогностичних моделей для вирішення суспільних проблем, покращення якості надання адміністративних послуг і стимулювання сталого розвитку.

Нині справедливим продовжує залишатися твердження про те, що ніхто поки не зміг кількісно визначити, скільки, з якою швидкістю і за допомогою яких саме інструментів повинна передаватися інформація для того, щоб визнати існування інформаційного суспільства, а разом з ним й інформаційної держави. Питання про те, які кількісні параметри насправді легітимізують інформаційну державу, є досить серйозним і викликає труднощі не лише на етапі розрізнення рівнів або типів власне інформаційної держави, а й навіть тоді, коли ми намагаємося чітко визначити момент, з якого відбувається перехід у статус інформаційної держави [2].

Фундаментальними підвалинами, на яких засновується функціонування інформаційної держави, є ефективне управління даними та чітке правове регулювання. Останнє включає стратегічні й концептуальні засади державної політики в інформаційній сфері, а також галузеві правові акти, які регулюють створення, зберігання, передачу, спільний доступ і використання даних як державними, так і приватними організаціями. Інформаційна держава вимагає надійних заходів захисту інформації, гарантій конфіденційності персональних даних та інструментальних механізмів відповідального управління даними для забезпечення цілісності, захищеності та доступності інформації.

До загально визнаних ознак інформаційної держави належать прозорість, зокрема джерел походження інформації, яка виступає одночасно політичною метою її функціонування, а також спільна відповідальність за якість державного управління приватного і державно секторів [3]. Сутність цієї відповідальності виявляється у тому, що держава у своїй діяльності спирається на неурядові інститути, які мають можливість впливати на формування державних політик і, що найголовніше, здійснювати контроль за ефективністю їх здійснення.

Наявність стійкої цифрової інфраструктури є наступною важливою ознакою інформаційної держави. Вона передбачає розвиток доступного високошвидкісного підключення до Інтернету, надійних комунікаційних мереж і цифрових платформ, які сприяють безперервному доступу до інформації та інформаційних послуг. Ефективна цифрова інфраструктура дає громадянам, підприємствам і урядам можливість використовувати потенціал технологій, долаючи цифровий розрив і сприяючи інклюзивності.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) є не просто інструментами передачі інформації та комунікації, вони є провайдерами глибинних змін в інституційних та організаційних механізмах функціонування держави. Їхній потенціал спрямований на трансформацію державного управління і забезпечення суспільного розвитку. Вони сприяють більшій ефективності за рахунок прозорості на етапах планування, моніторингу та здійснення оцінки через поліпшення координації, розширення обміну інформацією та ефективнішого охоплення учасників. ІКТ дають можливість інститутам публічної влади, зокрема місцевим громадам і органам місцевого самоврядування, розробляти інноваційні рішення для реалізації своїх пріоритетів за рахунок залучення додаткових спроможностей [4].

Зі зростанням залежності від інформаційних технологій зростає і актуальність інформаційної безпеки та кіберзахисту. Інформаційна держава має бути оснащена надійними засобами кібербезпеки, щоб захистити свою критичну інфраструктуру, конфіденційні дані та інформацію громадян від кіберзагроз. Це передбачає інвестиції у передові технології безпеки, створення проактивних механізмів захисту інформації та виховання культури обізнаності з кібербезпекою.

Використовуючи потенціал інформаційних технологій, інформаційна держава повинна надавати пріоритет етичним аспектам і відповідальному розвитку штучного інтелекту (ШІ). Це передбачає забезпечення контролю за справедливістю, прозорістю та підзвітністю в алгоритмічному прийнятті рішень, а також захист від упереджень і дискримінаційних результатів. Крім того, це вимагає створення етичних рамок для збору, використання та обміну даними, захисту прав людини і громадянина та зміцнення довіри до системи.

Дослідники зазначають, що наразі вже сформовано підстави для закріплення як на національному, так і на міжнародному рівні індивідуальних інформаційних прав, зокрема права на інформаційну безпеку, інформаційний розвиток, інформаційні послуги, доступність інформаційних технологій, якісний і безпечний контент тощо [5].

На міжнародному офіційному рівні на необхідності закріплення інформаційних прав було наголошено у резолюції Ради з прав людини Генеральної Асамблеї ООН [6], а Парламентська Асамблея Ради Європи безпосередньо закликала визнати право на доступ до Інтернету в якості фундаментального права [7].

Оскільки в інформаційній державі дотримання прав людини і громадянина набуває першочергової ваги, ця цінність із часом виходить на транснаціональний рівень. І хоча національні держави у своїй більшості гарантують певний обсяг основних прав у своєму законодавстві, проте без інтеграції відповідних прав людини в міжнародну нормативну базу в контексті функціонування інформаційної держави існує ризик розмивання універсальних стандартів, яких дотримуються демократичні країни на національному рівні [8].

Проте не можна забувати, що свобода слова, як і свобода інформації, не є абсолютним правом. Існують винятки з безумовного права на доступ до інформації, наприклад, для захисту національної безпеки чи захисту особистої приватності. Баланс між забезпеченням прозорості та захистом конфіденційної інформації також є складним питанням, яке потребує ретельного аналізу в кожному конкретному випадку.

Поява поняття «інформаційна держава» в політичній теорії і практиці вимагає не лише зміни певних правил для адаптації полі-

тичних і соціальних інститутів до нового технологічного середовища, а й зміни контекстів отримання та передачі інформації, а також суттєвих змін у використанні комунікаційних технологій. У спосіб, який дозволить ще прискіпливіше стежити за індивідуальними звичками та комунікативними діями громадян. Водночас такі зміни тягнуть не обмеження особистої свободи як такої, а впливають на зміну стандарту сприйняття особистих свобод відповідно до нових реалій [9].

Інформаційна держава стикається на своєму шляху з низкою викликів, які потребують постійної адекватної відповіді. Питання конфіденційності даних, перевантаження інформацією, загрози кібербезпеці та цифровий розрив вимагають постійної уваги та застосування ефективних стратегій їх подолання. Адже без цього всі переваги інформаційної держави не лише втрачаються, а й створюють загрози безпеці. Крім того, разом із розвитком технологій інформаційна держава повинна постійно адаптуватися та розвиватися, щоб відповідати новим тенденціям, таким, як штучний інтелект, блокчейн, Інтернет речей тощо. Постійні дослідження, кооперація та міжнародна співпраця є життєво важливими для вирішення цих питань і формування майбутнього інформаційної держави.

Формування інформаційної держави залежить від кількох об'єктивних факторів: економічного (достатній рівень доходу та доступність технологій громадянам), освітнього (високий середній рівень грамотності населення для використання технологій та достатньої кількості фахівців для експлуатації новітніх технологій), політичного (наявність гарантованих державою свобод, передусім свободи слова та інформації). Через різний ступінь впливу названих факторів на окремі суверенні держави виникає можливість умовного поділу на інформаційні та доінформаційні держави.

Як слушно зазначають дослідники, основними опорами інформаційної держави є не лише телекомунікації, обладнання та програмне забезпечення, а й інформаційна етика, цифрова освіта і реальна та ефективна участь громадян на всіх етапах політичного процесу, починаючи з визначення засад державної політики в інформаційній сфері й до її реалізації та оцінки результатів [10]. Саме нематеріальні характеристики визначають довгострокову

спроможність інформаційної держави здійснювати ефективне управління.

Окремим напрямом діяльності є інформаційна освіта громадян і виховання у них навичок роботи з інформацією, що базується на критичному мисленні, перевірці фактів (факт-чекінгу), резильєнтності до інформаційних маніпуляцій, дезінформації та пропаганди. Від загального рівня інформаційної освіти залежить схильність населення до навіювання та вразливості перед дезінформацією та пропагандою. Як свідчать події останнього десятиліття, навіть найбільш стійкі демократичні держави виявилися вразливими перед масованими дезінформаційними атаками, спрямованими на підрив довіри до усталених демократичних інститутів.

С. Браман зауважує, що виникнення інформаційної держави супроводжується змінами режиму домінування конкретних форм влади. На думку дослідниці, в будь-яку епоху в суспільстві діють 4 типи влади, які існують паралельно: інструментальна (базується на контролі матеріального світу), структурна (контролює соціальні інститути і норм), символічна (здійснює контроль вірувань, відчуттів та ідей) та інформаційна (заснована на маніпулюванні інформацією про матеріальні речі, норми та символи). В різні епохи прослідковується різна роль кожного з перелічених видів влади [11]. В наш час панівна роль інформаційної влади стала беззаперечною, свідченням чому є поширення безпрецедентної кількості дезінформації, і це є додатковим свідченням виникнення інформаційної держави.

Цифровізація та інформатизація змінюють сутність держави. Найпростішою формою трансформації є переведення наявних державних практик у цифрове середовище, проявом чого в Україні є державний портал «Дія». Зазвичай такі зміни подаються як покращення якості державних послуг, зменшення державних витрат, скорочення часу на прийняття державою рішення. Але тут є застереження, пов'язані з цифровим розривом: покращення якості послуг помітне лише для тих, хто має доступ до цифрових послуг [12]. Якщо такий доступ ускладнений для значної частини суспільства, то це створює підстави для дискримінації і порушення конституційного принципу рівності усіх громадян.

Осмислення ролі та характерних ознак інформаційної держави вимагає трансформації традиційних підходів до опису бюрокра-

тичних структур і процесів реалізації влади, оскільки вона включає, зокрема, мережеву модель управління, в якій урядові установи, громадяни та інші зацікавлені суб'єкти об'єднані за допомогою інформаційних і комунікаційних технологій. Це забезпечує активніший і гнучкіший підхід до державного управління. Іншою характеристикою мережевої моделі є наявність значної кількості горизонтальних зв'язків між державними і недержавними суб'єктами ухвалення рішень, завдяки чому руйнується класична ієрархічна модель взаємодії.

Вільний доступ громадян до систем передачі інформації, ефективне управління даними та чітке правове регулювання, прозорість інформації та джерел її отримання і напрямів поширення, наявність стійкої цифрової інфраструктури, надійних засобів кібербезпеки, достатній рівень цифрової й інформаційної грамотності населення є набором ключових ознак, які вирізняють інформаційну державу.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що становлення інформаційної держави пов'язане з низкою переваг і викликів. До потенційних переваг можна віднести покращення результатів впровадження державних політик, розширення прав і можливостей громадян, поліпшення якості надання державних послуг. Натомість потребують негайного вирішення серйозні ризики, пов'язані з необхідністю забезпечення конфіденційності даних і безпекою, ліквідацією цифрового розриву і етичним використанням інформації.

Назагал можемо стверджувати, що інформаційна держава є новим підходом до сучасного державного управління, який використовує потенціал інформаційних і комунікаційних технологій. Завдяки прийняттю рішень на основі даних, залученню громадян та адаптивному управлінню інформаційна держава має необхідний ресурс для сприяння інклюзивному та ефективному управлінню в епоху цифрових технологій.

1. Castells M. The Information Age: Economy, Society and Culture. Vol. 1: The Rise of the Network Society. 2nd ed. Oxford: Wiley Blackwell. 2010. P. 21. 2. Webster F. Chapter 4: What Information Society? URL: <http://www.artefaktum.hu/it/Webster.htm>. 3. Braman S. The emergent global information policy regime. The emergent global information policy regime/ Sandra Braman (ed.) Houndsmills, UK: Palgrave Macmillan, 2004. P. 32. 4. Gurusurthy A. Tracking the development agenda at WSIS. In Visions in Process II –The World Summit on the Information Society. Geneva 2003 – Tunis 2005. Heinrich Böll

Foundation. 2005. P. 94. **5.** Тихоміров О.О. Еволюція інформаційних прав людини. *Інформація і право*. 2023. № 1(44). С. 52. **6.** United Nations General Assembly Human Rights Council: Resolution A/HRC/RES/32/13 (01.08.16). URL: https://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?si=a/hrc/res/32/13 **7.** The right to Internet access. Parliamentary Assembly Resolution 1987 (2014). Final version. URL: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=20870&lang=en> **8.** Pekari C. The information society and its policy agenda: towards a human rights-based approach. *Quebec Journal of International Law*. 2005. Vol. 18.1. P. 74. URL: https://www.sqdi.org/wp-content/uploads/18.1_-_pekari.pdf **9.** Chakravartty P., Sarikakis K. Media Policy and Globalization. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006. P.126. **10.** Ibid. P.182. **11.** Braman S. The emergent global information policy regime. P. 34. **12.** Almada M. What is the digital state? URL: <https://digi-con.org/what-is-the-digital-state-an-initial-approximation/>.

References

1. Castells M. The Information Age: Economy, Society and Culture. Volume 1: The Rise of the Network Society. 2nd ed. Oxford: Wiley Blackwell. 2010. P.21. **2.** Webster F. Chapter 4: What Information Society? URL: <http://www.artefaktum.hu/it/Webster.htm>. **3.** Braman S. The emergent global information policy regime. In Sandra Braman (Ed.), The emergent global information policy regime, pp. 12-37. Houndsmills, UK: Palgrave Macmillan, 2004. P.32. **4.** Gurumurthy A. Tracking the development agenda at WSIS. In Visions in Process II –The World Summit on the Information Society. Geneva 2003 – Tunis 2005. Heinrich Böll Foundation. 2005. P. 94. **5.** Tihomirov O.O. Evolutsiia informatsiynih prav liudini. *Informatsiia i pravo*. 2023. #1(44). S. 52. **6.** United Nations General Assembly Human Rights Council: Resolution A/HRC/RES/32/13 (01.08.16). URL: https://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?si=a/hrc/res/32/13 **7.** The right to Internet access. Parliamentary Assembly Resolution 1987 (2014). Final version. URL: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=20870&lang=en> **8.** Pekari C. The information society and its policy agenda: towards a human rights-based approach. *Quebec Journal of International Law*. 2005. Vol. 18.1. P. 74. URL: https://www.sqdi.org/wp-content/uploads/18.1_-_pekari.pdf **9.** Chakravartty P., Sarikakis K. (2006) Media Policy and Globalization. Edinburgh University Press. P.126. **10.** Ibid. P.182. **11.** Braman S. The emergent global information policy regime. P. 34. **12.** Almada M. What is the digital state? URL: <https://digi-con.org/what-is-the-digital-state-an-initial-approximation/>.

Balan Sergii. Main features of the informational state

With the rapid advancement of technology and the pervasive influence of digital information, the concept of an “informational state” has gained prominence in contemporary society. An informational state refers to a socio-technological ecosystem wherein information plays a central role in governance, decision-making, and overall societal functioning. This article aims to explore

the main features of the formation of an informational state, shedding light on its implications for individuals, institutions, and governments. By examining the various dimensions of this phenomenon, we can better understand the challenges and opportunities that arise in an increasingly interconnected and data-driven world.

The formation of an information state represents a paradigm shift in governance, as information becomes the lifeblood of societal systems. By understanding the main features that underpin the formation of an information state, we can navigate the opportunities and challenges it presents. The journey towards an information state necessitates a balanced approach that combines technological innovation, strong governance frameworks, citizen empowerment, and ethical considerations. Only by embracing these principles can we harness the full potential of an information-driven society while safeguarding individual rights, societal values, and the collective well-being.

The advent of the digital era has transformed the way information is generated, processed, and disseminated, leading to the emergence of information states. An information state refers to a society or governance structure where information plays a pivotal role in decision-making, policy formulation, and citizen engagement. While the concept of an information state holds significant promise for enhancing transparency, efficiency, and participation, it also entails several risks that must be acknowledged and addressed. This scientific article aims to explore and discuss the main risks associated with the formation of an information state, drawing insights from various disciplines including computer science, political science, and ethics. By highlighting these risks, policymakers, researchers, and citizens can work towards mitigating their potential adverse consequences, thus fostering the responsible and ethical development of information states.

Key words: informational state, information society, transparency and accountability of state power, democracy, information and communications technologies, freedom of expression, information security, public policy, public administration, legal regulation, public authority.